

Фашизам и „нови светски“ поредак

Академик *Михаило Марковић*

Аутор пореди најновији „нови светски поредак“ са поретком заснованим на фашистичкој идеологији, пораженој пре пола века. Основне карактеристике оба поретка веома су сличне. Велике силе мењају начине али не и намере и циљеве при успостављању насилне доминације над читавим светом. Поражени фашизам креирала је фанатизована, савремено наоружана елита, која се прогласила надљудима, којима је у остварењу националних циљева све дозвољено. Садашњи поредак стварају људи ослобођени свих сентименталности и сањарења, усредоточени на непосредне циљеве Америке. Основна идеолошка разлика међу творцима два светска поретка је одређена специфичностима либерализма и фашизма. Док либерализам почива на интересу изолованог појединца, у центру фашизма је целина којој појединац припада: нација, раса, држава. Прва идеологија је претежно индивидуалистичка, а друга тоталитаристичка. Либерали се опиру формирању нових царстава – не сматрају да је неопходно да се војнички трајно окупирају неке земље да би се натерале на послушност и искоришћавале. Међутим, велики простори које њихове земље контролишу личе на царства. Они су, на свој начин „освојени“, натерани на послушност, и ако, при томе, војничко насиље није увек примењивано разлог је једино то што се претња војном интервенцијом показивала још ефикаснијом. Док су се фашисти форсирано наоружавали, прикупљали стратешке резерве хране и енергије и, у подесном тренутку, војнички нападали, творци „новог светског поретка“ се задовољавају тиме да од своје жртве изнуде потпуну послушност и пристанак да служи њиховим економским, политичким и војним интересима. Кад су довољно економски исцрпљене, поколебане и изнутра подељене, земље које наводно угрожавају националне интересе великих сила разбијају се отвореном подршком сецесије, претњом економским и другим санкцијама и, најзад, претњом војном интервенцијом. У завршној фази, жртва се ломи под различитим изговорима оружаном агресијом. Ту „нови светски поредак“ почиње веома да личи на фашизам.

Фашизам и „нови светски“ поредак

Пре пола века поражене су у светским размерама силе које су покушале да свету наметну „нови“ поредак, заснован на бруталној насилној доминацији над целим светом једне фанатизоване, до зуба наоружане елите, која је саму себе прогласила национално и расно супериорном, неком врстом надљуди, чија моћ не признаје никаква правна или морална ограничења, која све оправдава и којој је све дозвољено.

Снаге које су то зло поразиле, ма колико биле идеолошки, политички, економски и културно разнородне и супарничке, биле су у стању да свет изведу из хаоса разарања и потпуне аномије, да му поврате минимум реда, равнотеже и стабилности, шта више, да га, упркос свим разликама у интересима и идејама, изнова утемеље на неким општељудским етичким и међународноправним начелима. Организација Уједињених народа, поред свих унутрашњих напетости, нашла је снаге да утврди неке универзалне вредности људског живљења и изразила их је, пре свега, у *Повељи о људским правима*, а затим и у облику бројних општеприхваћених правних и политичких принципа (као што су: сувереност држава, самоопредељење народа, неповредивост државних граница, немешање у унутрашње ствари појединих држава, заједничка борба против сиромаштва, непросвећености, епидемијских болести, за заштиту животне средине, културних споменика, за помоћ неразвијеним земљама, хендикепиранима и деци целог света).

То релативно мирно и стабилно стање, које је трајало готово пет деценија, почивало је на биполарности и на равнотежи снага две суперсиле. Једна од њих, Совјетски Савез, доживела је слом, разбијање државе и распад политичког и социјално-економског система, а једина преостала суперсила, заједно са својим савезницима, пре свега западноевропским силама, одмах је кренула у акцију за успостављање „новог светског поретка“, који би, много више него што је то било могуће у време биполарности и „хладног рата“, задовољио њихове себичне, посебне интересе и аспирације.

У тренутку кад цео свет прославља педесетогодишњицу победе над фашизмом, природно се намеће питање какав је однос тог „новог светског поретка“ према поретку који је фашизам покушао да успостави.

Природа „новог светског поретка“

Идеолози „новог светског поретка“ покушавају да га представе као „тријумф слободног света“, као дефинитивну „победу над силама тираније и тоталитаризма“, као трајно успостављање људских права, демократије и све већег материјалног просперитета. У ствари, основна карактеристика „новог светског поретка“ јесте успостављање над читавим светом трајне доминације преостале суперсиле – Сједињених Америчких Држава, и њених савезника – групе развијених земаља Запада.

Идеолошка основа тог пројекта је традиционални либерализам. Од три основне вредности које је прокламовала Француска револуција (слобода, једнакост, братство), прихваћена је и једнострано наглашена само једна: слобода, али је она уско схваћена као скуп грађанских права човека појединца, потпуно изолована од тога да ли постоје социјално-економски услови да сви појединци подједнако та права заиста и користе. Либерализам у томе смислу различит је од демократије: слободу организовања партија, кандидовања на изборима, издавања новина, поседовања и коришћења медија масовне комуникације фак-

тички ће користити само једна уска елита економске моћи. Уколико се наглашава демократија, под њом се подразумева само плурализам политичких олигархија које се међусобно такмиче на политичком „тржишту“ за подршку гласача. Тржишна привреда у оквиру традиционалног либерализма значи не само право на приватну својину и слободу економске иницијативе и такмичења ради што веће ефикасности привређивања већ и одсуство рационалне регулације, нагли раст социјалних разлика и безобзирно уништавање природне средине. Либералистички модел државе је тзв. минимална држава, која се стара само о законитости и поретку, и која, по правилу, има јаку полицију и војску, али се најмање бави координацијом привредних делатности и обезбеђењем социјалне сигурности. За либералистичку филозофију међународних односа била је карактеристична слобода освајања, грабљења и безобзирног искоришћавања туђих простора и природних богатстава.

Како је протицао 20. век све мање је за развијене земље било могуће да се понашају тако према непосредној околини или према другим развијеним земљама. Али, оно што није више било могуће код куће и у клубу богатих радило се неразвијеном Југу и Истоку. Источна Европа је последњих година постала посебно привлачна за продирања, доминације и пљачке, јер је, упоредо са сломом „реалног социјализма“ и разбијањем Совјетског Савеза, веома ослабила њена отпорна снага, док су, с друге стране, њене сировине још увек обилне, радна снага веома јефтина, а ниво образовања њених стручњака и опште здравствено стање на завидној висини, нарочито у поређењу с Африком и Јужном Америком. Пошто Источна Европа и Балкан имају изузетно значајан геополитички положај између Истока и Запада и између Севера и Југа, на главним путевима од Европе према Азији и према Африци, они су у току целе историје били мета великих инвазионих похода са Истока ка Западу (Хуни, Авари, Бугари, Мађари, Монголи, Турци), и са Запада ка Истоку (Рим, Византија, Русија, Аустроугарска, Немачка, САД).

Ако је у прошлости метод продирања и доминације углавном био директна агресија војном силом, сад је то, пре свега, унутрашње слабљење и разбијање комбиновањем неколико метода веће суптилности и посредности, нижег интензитета и дужег трајања, од којих се нарочито издваја један: подстицање етничких сукоба, подржавање захтева за политичком аутономијом не само конститутивних народа већ и националних мањина, распиривање сепаратистичких покрета и тежњи за отцепљењем. На тај начин су водеће силе „новог светског поретка“ успеле да разбију све три вишенационалне земље које су постојале у источној Европи: Совјетски Савез, Југославију и Чехословачку. Оне подстичу сукобе Турака с Грцима, Албанаца са Србима, Грцима и Македонцима, Мађара са Србима, Румунима и Словацима, Украјинаца, Ингуша, Чеченаца и балтичких народа с Русима итд. Циљ им је стварање патуљастих слабих држава, које би биле немоћне да се супротставе продору на њихове просторе и да формирају било какве одбрамбене заједнице и савезе.

„Нови светски поредак“ је, у ствари, нови облик старих завојевачких пројеката, који почињу још са колонијалним ратовима и стварањем модерних царстава (португалског, шпанског, енглеског, француског, руског, аустроугарског, јапанског), и који су особито злоћудни вид добили бруталном фашистичком експанзијом у овом веку.

Смисао „новог светског поретка“ сажето је формулисао Џорџ Кенан, један од главних стратега америчке спољне политике. У *Извештају о политичким смерницама број 23*, написаном за Стејт Департмент 1948. године, Кенан је писао: „Ми имамо око 50 одсто светског богатства а само 6,3 одсто становништва... У оваквој ситуацији не можемо избећи завист и презир других. Наш највећи задатак у наредном периоду је да осмислимо облик односа који ће нам омогућити да задржимо ову несразмерну позицију... Да бисмо то остварили морамо се ослободити свих сентименталности и сањарења и сву пажњу усредсредити на непосредне циљеве Америке... Требало би престати расправљати о нејасним и нестварним циљевима попут људских права, побољшања животног стандарда и демократизације. Ускоро ћемо морати наступити непосредно с позиције силе. Стога, што нам такве идеалистичке паролe мање сметају то боље“.¹

Тај егоистички агресивни цинизам битно карактерише цео пројекат, који су сами његови творци у последње време почели да зову „нови светски поредак“. Наравно, у тако брутално отвореном, безочном облику тај цинизам је изражаван само у кругу посвећених, у самом центру владајуће елите. Да би се политика насиља и господарења туђим животима и имовином рационализовала и легитимисала говорило се управо језиком људских права, демократије, просперитета и прогреса, „партнерства“ и „колективне акције“. Тако су оправдаване оружане интервенције у Кини (1945), Кореји (1946), Грчкој (1947), Ирану (1953), Гватемали (1954), Куби (1961), Доминиканској Републици (1963. и 1965), Бразилу (1964), Вијетнаму, Лаосу и Камбоџи (1963–1975), Чилеу (1973), Никарагви (1979), Салвадору (1980), Гренади (1983), Панами (1989), Ираку (1990) и у Хаитију и Босни (1994. године).

Као што је истакао Хенри Кисинџер, у својој недавно објављеној књизи *Дипломатија*², Америка је са Џорџом Бушом по трећи пут у овом веку најавила своју намеру да изгради нови светски поредак примењујући своје домаће вредности на свет у целини. Први пут је Вудро Вилсон, на Париској конференцији, у својих 14. тачака изнео америчке захтеве да се цео међународни систем преуреди, да више не буде заснован на равнотежи сила, већ на етничком самоопредељењу, да више не почива на војним савезима, већ на колективној безбедности, и да дипломатија више не треба да се води тајно, од стране експерата, већ на основу споразума до којих се долази отворено. (Није тешко увидети да нико није толико кршио та начела колико сами Американци.) Крајем Другог

¹ Ноам Чомски, *Шта то (у ствари) хоће Америка*, Београд, Институт за политичке студије, 1994, стр. 15.

² Henry Kissinger, *Diplomacy*, New York, Simon and Schuster, 1994.

светског рата Америка је поново изгледала довољно моћна, а њени председници Рузвелт и Труман довољно самоуверени да су још једном покушали да цео свет преобликују према америчком моделу. Оба пута су се појавиле друге силе које су спречиле остварење те америчке тежње за господарењем, слабо прикривене идеалистичким фразама. Овог пута, на крају „хладног рата“, после пропасти једине ривалске суперсиле, у редовима америчких стратега и идеолога влада потпуна еуфорија и осећање свемоћи. Фукујама, аналитичар Стејт Департамента, прогласио је крај људске историје јер је идеологија либерализма дефинитивно победила за сва времена.³ С друге стране, Кисинџер, већ у првој реченици прве главе, под насловом „Нови светски поредак“, у књизи *Дипломатија*, упоређује настанак тог поретка с природном законитошћу: „Скоро као према неком природном закону изгледа да се у сваком веку појави нека земља која има моћ, вољу и интелектуални морални подстицај да обликује цео међународни систем у складу са својим сопственим вредностима“.⁴

Оно што је ново и специфично при трећем покушају успостављања „новог светског поретка“ јесте дискредитовање као „комунистичких“ свих земаља које се опиру, које теже самосталности, и, изнад свега, оних које се брину о социјалној правичности и побољшању услова живота најширих слојева грађана. Сваки пут се идеја новог светског поретка покушава легитимисати као идеја добра насупрот злу. Први пут зло су били „Хуни“, експанзионизам централних сила. Други пут зло је фашизам: међународни поредак се гради да би се спречила његова обнова. Сада је основно зло „комунизам“ у једном веома специфичном смислу. Џорџ Кенан је на састанку с америчким амбасадорима у Јужној Америци 1950. године истакао да је главни задатак америчке спољне политике „заштита наших сировина (тј. сировина које САД контролишу у Латинској Америци)“. У тесној вези с тим је борба против „опасног празноверја које се шири по целом континенту, и које се састоји у идеји да је власт непосредно одговорна за благостање народа“.⁵ Комунизам је, дакле, та „празноверна“ идеја. У пракси, он значи одбијање једне земље да се покорава и својим сировинама, јефтином радном снагом, тржиштем и локацијама за депоновање радиоактивног и другог отпада служи развијеним земљама Запада. Односно, свака поједина земља која, пре свега, води бригу о благостању својих грађана – угрожава америчке националне интересе. Она представља пример другима, „трулу јабуку“, „опасан вирус“. Према речима државног секретара с краја четрдесетих година, Дина Ачесона, „једна трула јабука може да поквари целу кацу“. „Вирус“ владавине Аљендеових социјалиста у Чилеу је, по тадашњем Кисинџеровом резонувању, могао да зарази цео простор за који су САД заинтересоване. Било је, зато, „морално“ дозвољено да се то зло гуши силом. Кенан је то на поменутом састанку објаснио: „не смемо се

³ Francis Fukuyama, *The end of history*, National Interest, 1989.

⁴ Henry Kissinger, *исто*, стр. 17.

⁵ Ноам Чомски, *исто*, стр. 15.

двоумити да ли да се користимо насиљем локалних полицијских власти. То није срамота пошто су комунисти у основи издајници... Боље је имати јак режим на власти него неку демократску власт која је попустљива, опуштена и инфилтрирана комунистима“.

Пошто су се Американци несумњиво борили против фашизма и у светским и у домаћим размерама, а, с друге стране, неке карактеристике поретка за који се тако упорно залажу, несумњиво, нису биле присутне у европском и светском поретку који је фашизам настојао да оствари, потребно је испитати шта је различито, а шта слично у два пројекта за доминацију светом.

Разлике између фашизма и „новог светског поретка“

У теорији постоје знатне разлике између идеологија либерализма и фашизма. Док прва почива на интересу изолованог појединца, у центру друге је целина којој појединац припада: нација, раса, држава. Прва је претежно атомистичка, индивидуалистичка; друга је била „органистичка“, „тоталитаристичка“, како су то волели да наглашавају фашистички филозофи: Алфредо Роко⁶, Ђовани Ђентиле⁷ и сам Бенито Мусолини⁸. Истинска реалност је народ, раса, држава, у којој разни хијерархијски уређени делови (органи) имају различите улоге и значај. Појединац се мора подредити и служити целини (тоталитету). Најважније вредности које у друштву треба неговати јесу: послушност, лојалност, дисциплина, обављање дужности. Либерали су наглашавали права појединца и обавезе државе. Фашисти, насупротив томе, говоре о обавезама појединца и праву државе у односу на њих.⁹ Они, чак, у том наглашавању дужности грађана виде највишу етичку вредност фашизма. То је и разумљиво када се узме у обзир колико мало места су филозофи фашизма остављали за било какав морал у схватању људске природе и људских односа у историји.

Схватање људске природе није много светло и оптимистичко ни у филозофији либерализма. Човек је, наводно, у бити слободно и продуктивно, али и себично, грамзиво, посесивно и агресивно биће. Додуше, он је снабдевен разумом и савешћу, па је у стању да се контролише и прилагођава. Бар из прагматичких разлога он често бира добро, а не зло. С друге стране, фашисти никад не наглашавају човекову тежњу ка слободи, његов ум и стваралачку способност. Али зато је, према њима, човек биће агресивно, брутално, у основи животињско, склоно борби за територију, доминацији и освајању. Хитлер је у једном чланку 1927. године писао да је човек најбруталније и најодлучније створење

⁶ Alfredo Rocco, *The Political Doctrine of Fascism*, 1925 (Carl Cohen, *The Theoretical Foundations of Communism, Fascism and Democracy*, New York, Random House, 1967, p. 333–349).

⁷ Giovanni Gentile, *The Philosophic Basis of Fascism*, 1928 (Cohen, *исто*, стр. 364–369).

⁸ Benito Mussolini, *The Doctrine of Fascism*, 1932 (Cohen, *исто*, стр. 349–364).

⁹ Rocco, *исто*, стр. 344.

на земљи. Он, наводно, „ништа друго толико не жели колико да истреби своје непријатеље у свету“.¹⁰ У другим приликама Хитлер је говорио: „Први темељ рационалног погледа на свет је чињеница да на земљи и у свету једино сила одлучује. Који год циљ је човек успео да оствари он га је постигао захваљујући својој оригиналности и бруталности... Цео живот се заснива на три тезе: борба је отац свих ствари, врлина лежи у крви, вођство је примарно и одлучујуће“.¹¹ И даље: „Очигледно је да јачи има право пред богом и пред светом да спроведе своју вољу. Историја показује да право као такво не значи ништа, уколико се не ослања на већу моћ... Јачи су увек били победници. Цела природа је непрестана борба између снаге и слабости, вечно побеђивање слабог од стране јаког“.¹² И најзад: „Ако људи желе да живе принуђени су да убијају људе. Цела борба за преживљавање је отимање средстава за живот и елиминација других који желе те исте изворе преживљавања... Човек је или чекић или наковањ. Признајемо да је наш циљ да припремимо немачки народ за улогу чекића... Признајемо такође да ћемо разбити у комаде сваког ко се усуди да нас омете у томе подухвату“.¹³

Таква брутална отвореност ретко се налази код западноевропских либерала чак и кад су им циљеви слични. Разлика је, поред осталог, у објективним историјским условима. Развијене либералне земље су међу собом већ биле поделиле светске просторе и богатства. Земље у којима је на власт дошао фашизам стигле су прекасно на светску позорницу и покушале су да максимално мобилишу све расположиве људске и материјалне снаге за преокрет постојећег поретка и за нову прераспodelу. Отуда сав ирационализам, мистика, расизам, безусловно фанатично окупљање око вође, позив на освајања и стварање царства.

Ирационализам се огледа у јаким нагласку на вољи, мистичној моћи непосредног знања, страсним колективним осећањима, позивању на наклоност „провиђења“. Није случајно што је Ђовани Ђентиле отворено рекао да је фашизам „антиинтелектуалан“¹⁴ и да он није ни филозофија, ни политичка теорија, ни утопијска мисао, већ пре свега, воља за акцију вође кога сви следе. Вођа („дуче, фирер“) носилац је воље целог народа. Он трансформише нејасна осећања појединаца у свесну вољу, он утврђује законе и поставља велике циљеве. Зато његов ауторитет мора бити неограничен.¹⁵ Једна од десет заповести за италијанског војника под Мусолинијем гласила је: „Мусолини је увек у праву“.¹⁶

¹⁰ Хитлер, говор у Минхену, 21. новембра 1927, „*Völkischer Beobachter*“, 23. новембар 1927.

¹¹ Хитлер, говор у Шемницу, 2. априла 1928, „*Völkischer Beobachter*“, 7. април 1928.

¹² Хитлер, говор у Минхену, 13. априла 1923, „*Völkischer Beobachter*“, 15/16 април 1923.

¹³ Хитлер, говор у Минхену, 15. марта 1929, „*Völkischer Beobachter*“, 17. марта 1929.

¹⁴ Gentile, *The Philosophic, Basis of Fascism*, 1928.

¹⁵ Ернст Хубер, *Constitutional Law of the Greater German Reich*, 1935. (одломци у документу *National Socialism*, Washington; US Dept. of State, 1943).

¹⁶ „The fascist decalogue“, *The Political and Social Doctrines of Contemporary Europe*, ed. M. Oakshott, Cambridge: Cambridge University Press, 1939.

Велики циљеви оправдавају средства, према мишљењу фашиста, а први и основни циљ је стварање царства. И у Немачкој, и у Италији, и у Јапану фашисти су се од тренутка доласка на власт припремали за освајање околних држава и стварање царства. Јапан је већ 1931. године заузео Манџурију и почео рат за освајање Кине, 1935. године Италија је упала у Абисинију, а Немци су окупирали демилитаризовану Рајнску област.

Такав циљ је изискивао највећу могућу унутрашњу националну хомогенизацију и ангажовање целокупне народне енергије за рат. Стога је фашизам, с једне стране, прогласио крај класне борбе и свом жестином се обрушио на раднички покрет и леве партије да би их у што краћем времену потпуно уништио, а, с друге стране, подстакао је екстремни национализам и расизам. Према Ернсту Хуберу, „раса је природна основа народа“.¹⁷ Немачки расизам је доживео парадоксални, лудачки врхунац у делу Алфреда Розенберга, главног нацистичког идеолога, *Мит 20. века*: „Плавоока, плавокоса раса је одлучила духовну судбину света... Нова вера, се рађа данас... мит крви... Суштина савремене светске револуције лежи у буђењу расних типова... Све Европске државе је основао и сачувао Северни човек... Судбина Европе је Немачка као расна и национална држава и централна сила континента...“¹⁸

У свим тим елементима фашизам се, више или мање, разликује од англо-америчког либерализма. Либерали углавном одбацују ирационализам у теорији, они верују да животне делатности треба да се заснивају на знању, које се гради од искуствених података и рационалне анализе. Прећутно, они отварају простор за ирационализам кад све основне изборе у политици и животу врше на прагматични начин, следећи себиичне личне и националне интересе, а не првенствено објективне, општељудске вредности. Либерали искрено верују да не би могли да следе своје вође као што то чине фашисти. Они се заиста ужасавају сваке диктатуре попут Хитлерове, Мусолинијеве или Франкове. Своје председнике бирају на периоде од четири до пет година и (са изузетком Рузвелта) дозвољавају да буду поново бирани само једном. Чињеница је, ипак, да их некритички следе, да воле да се у важним ситуацијама збијају око њих и нападно манифестују потпуно национално јединство. Неретко их својски прате у ратовима које потпуно не разумеју, уз тешко схватљиве изливе националне еуфорије (сасвим недавно, рат на Фокландима, у Гренади, Панами и Персијском заливу).

Либерали се опиру формирању нових царстава. Они су се, уосталом, борили против руског, аустроугарског, турског, немачког, италијанског и јапанског царства. Не сматрају да је неопходно да се војнички трајно окупирају неке земље да би се натерале на послушност и искоришћавале. Међутим, велики простори које њихове земље контролишу у

¹⁷ Cohen, *исто*, стр. 400.

¹⁸ Alfred Rosenberg, *The Myth of the Twentieth Century*, 1930 (фрагмент у *National Socialism*, Washington: US Dept. of State, 1943)

понечему личе на царства. Они су, на свој начин „освојени“, натерани на послушност, и ако, при томе, војничко насиље није увек примењивано разлог је једино то што се претња војном интервенцијом показивала још ефикаснијом. Либерали воле да наглашавају плурализам, неговање разлика, посебности, специфичности. Али, они код куће, у ствари, не раде оно што другима препоручују. Етничким мањинама не признају колективна права, а још мање етничку аутономију (коју форсирају у Источној Европи). Само у другим деловима света говоре о предностима конфедерација или лабавих федерација. На својим просторима више воле тип унитарне државе, а кад се она зове „федерација“ (у САД и Немачкој), то су прилично централизоване и у великој мери хомогене државе. По правилу, либерали избегавају велики број политичких партија (какве сада постоје у Источној Европи). Класну борбу толеришу, за разлику од фашиста, и нису позатварали и побили све своје синдикалне вође и комунисте као фашисти тридесетих година. Али, зато су они све учинили да их маргинализују, да ублаже социјалне напетости и да у свакој згодној прилици афирмишу национални интерес и ставе га изнад социјалног интереса. Макартизам је, несумњиво, имао много сродних елемената с фашизмом, мада се може прихватити да у већини водећих земаља „новог светског поретка“ либералистичка традиција онемогућује знатан успех фашистичких покрета у дословном смислу те речи.

Методи које примењују водеће силе „новог светског поретка“ неупоредиво су суптилнији не само у унутрашњој него и у спољњој политици. Фашисти су се форсирано наоружавали, прикупљали стратешке резерве хране и енергије, и у подесном тренутку војнички нападали и освајали једну земљу за другом, не трудећи се много да агресију рационализују. Разлоге су обично налазили у тобожњем малтретирању немачке мањине.

Творци „новог светског поретка“ се задовољавају тиме да од своје жртве изнуде потпуну послушност и пристанак да служи њиховим економским, политичким и војним интересима. Жртве се обично прво ослабе: подстицањем унутрашњих етничких сукоба, културном пенетрацијом, куповином истакнутих личности из политичког, привредног и медијског живота, кредитирањем и уцењивањем због немогућности враћања дугова. Кад су довољно економски исцрпљене, поколебане и изнутра подељене, земље које наводно угрожавају националне интересе великих сила разбијају се отвореном подршком сецесије, претњом економским и другим санкцијама и, најзад, претњом војном интервенцијом. Кад ни то није довољно да се жртва сломи, уводи се економска блокада (Куба, Либија, Ирак и Југославија) и, под различитим изговорима и у разним облицима, зависно од величине ризика и цене коју треба платити, изводи оружана агресија. Ту „нови светски поредак“ почиње веома да личи на фашизам.

Сличности „новог светског поретка“ и нове Европе и света у визији и пракси фашиста

Иза различитих идеолошких плаштова, филозофских теорија и метода политичке борбе крију се, заправо, слични циљеви: духовна индоктринација ради политичке доминације и монопол политичке и војне моћи ради контроле над светским богатствима. Суштина је, наравно, у том последњем. Социјални и економски систем који влада на Западу, у главним центрима који се залажу за „нови светски поредак“, заснива се на стицању највеће могуће добити. Већина интелигенције, која служи елите политичке и економске моћи, нема ни интереса, ни смелости, ни стваралачке маште да предлаже неке друге историјске могућности (на пример, успоренији материјални раст, али, зато, убрзани културни развој и битно квалитативно побољшање животног стандарда). Међутим, док је свет опседнут квантитетом, идеалом што већег раста, што бржег материјалног богаћења и што обимније потрошње, материјална производња експоненцијално расте, а потрошња и траћење људских материјалних ресурса у најбогатијим земљама достижу безумне размере. Најразвијеније индустријске земље Запада углавном су веома брзо потрошиле своје сировине (чак и САД, које су располагале огромним залихама нафте и другим природним богатствима). Рад је, због високог животног стандарда, постао прескуп, тржишта преуска. Проблем новијег времена је ускладиштење све већих количина радиоактивних и других отровних отпадака, који ће вековима и миленијумима загађивати животну средину и сатирати здравље милијарди људи. Ради одржања тог темпа раста и тог расипничког, хедонистичког стила живота неопходни су туђи простори, а њихово освајање и контрола захтевају стравичну војну моћ, квалитативно различиту и супериорну у односу на ону којом располажу потенцијалне жртве.

Постоје, дакле, три специфичне новине у ситуацији у којој се гради „нови светски поредак“ у односу на ону у којој су сличан пројекат покушали да остваре фашисти:

Прво, полазна тачка фашизма била је потпуна оскудица. И Италија, и Немачка, и Јапан и Шпанија изгубили су у ратовима или никад нису имали своје колоније. Да би доспели до богатства упоредивог с оним у земљама развијеног либералног капитализма требало је да уложе неупоредиво више напора и жртава. Сједињене Америчке Државе и развијени Запад већ имају монопол и капитал, и да би одржавали и поправљали своје позиције треба да уложе и жртвују много мање, утолико пре што свуда могу купити туђе најамне војнике, стручњаке, дипломате, новинаре.

Друго, технологија (укључујући војну технологију) коју сада поседује Запад квалитативно је другачија, супериорнија у односу на ону којом располажу њене жртве. Отуд већ и сама претња употребом силе делује ужасавајуће, а борба, ако до ње дође, унапред изгледа сасвим нереална. Тридесетих година фашисти нису могли да рачунају на такву

технолошку предност. Њу је могла да замени једино беспрекорна организација, дисциплина, висока мотивација и спремност на огромне људске жртве. Тај услов не постоји сада, приликом формирања „новог светског поретка“. (Да су послали један или два милиона војника Американци су могли добити рат у Вијетнаму. Они су га изгубили јер грађани нису били спремни да гину у азијским дунглама: пола милиона војника је била граница коју Пентагон, упркос свим својим инсистирањима, није успео да прекорачи. Из Либана се америчка сила повукла после губитка неколико стотина, а из Сомалије после погибије шеснаест војника; у Босну није послат ниједан војник).

Треће, да би компензирали недостатак технолошке предности и обезбедили потребну дисциплину и мотивацију фашисти су код своје омладине развијали фанатички и милитаристички дух, али и идеал оскудног, спартанског живота, потпуно различитог од оног у „трулој“, потрошачкој, „плутократској“ цивилизацији Запада. То на Западу није могуће. Али, да би уопште добили подршку грађана за своје агресивне потхвате на свим континентима, силе „новог светског поретка“ примењују неке методе аналогне фашистичким.

То се, пре свега, може рећи за начин на који се у току целог овог века режим у САД обрачунавао с левицом. Правила представничке демократије су изискивала да леве синдикалне и политичке организације уживају исте слободе и права као све друге партије и покрети. То, међутим, није био случај, нарочито после Октобарске револуције. Њихови функционери и чланови су третирани као издајници, терористи, антиамериканци, „агенти једне стране силе“. Веома често су отпуштани с посла само због свог политичког уверења или су затварани и осуђивани на високе казне под лажним оптужбама. У многим предузећима је просто забрањивано стварање синдикалних организација под претњом отпуштања. У том погледу, разлика између нацистичке Немачке и садашњих САД јесте једино у томе што је у првој раднички покрет био тотално уништен, а у другој је разбијен и потиснут на маргину друштвених збивања.

Друга велика сличност је дириговање медијима у кризним ситуацијама и догађајима који имају велики политички значај. Пошто су САД и земље западне демократије колевка слободе штампе, и даље се у медијима могу износити најразличитија мишљења, укључујући и она која су веома критичка према влади и званичној политици. Постоји, међутим, у сваком тренутку и свакој области линија коју најутицајнија средства масовног информисања неће прекорачити. У питању су велики послови у којима учествује огроман капитал. Интереси су често до те мере усклађени да се постиже фрапантан степен једноумља. Гебелсова пропаганда је покривала све аспекте живота, али на малом простору и ограниченим средствима масовне комуникације. Пропаганда господара „новог светског поретка“ покрива само изабране осетљиве теме, али зато на целој Земљиној кугли и много моћнијим средствима. (За диновске корпорације, као што је CNN, које 24 сата дневно пласирају

само вести по целом свету, по сопственом признању, информација није истинито обавештење, већ све оно што неког може заинтересовати и што се, према томе, може продати. Такав цинизам није далеко од Гебелса. Штета коју он наноси, међутим, много је већа). Сада је у систематском дезинформисању ангажована не само држава – као у Гебелсово време – већ и финансијски моћни приватни центри, пропагандне агенције и огроман број купљених новинара и уредника. Сваки медијски рат за дискредитовање политичких противника и подршку пријатељима добијен је већ унапред.

Метод санкција против читавих народа и држава у основи је фашистички. Појединац, појединачна одговорност и кривица један је од аксиома либералне културне и политичке традиције. Ако се не може утврдити који је појединац учинио кривично дело радије ће се, на основу те традиције, дозволити да се кривичне одговорности ослободи истински кривац, чија се лична кривица није могла доказати, него што ће се казнити невин човек. Само фашистички тоталитаризам, који је у том случају следио обичаје најпримитивнијих племенских цивилизација, у начелу дозвољава колективну одговорност и колективну казну нације или расе. (Најбољи пример је антисемитизам и геноцид над Јеврејима у току Другог светског рата.) Садашње санкције против свих земаља које су се испречиле на путу остварења интереса водећих сила „новог светског поретка“ подједнако погађају све грађане, укључујући немоћне старце и тек рођену децу, само зато што припадају једној земљи и једном народу. Тај морални и политички скандал светске цивилизације на крају 20. века открива начин мишљења који се ни по чему не налази у либералној и демократској традицији, већ потпуно одговара духу фашизма.

Најзад, начин на који је примењивана оружана сила у неким војним интервенцијама господара „новог светског поретка“ не разликује се ни мало од онога што су радили Јапанци у Кини и немачки нацисти широм Европе. Ноам Чомски описује, у својој књизи *Шта то (у ствари) хоће Америка*, како су нацистички ратни злочинци постајали специјалисти за гушење покрета отпора у Латинској Америци. Војни режими које је отворено подржавала Америка и који су се отворено угледали на Трећи рајх ангажовали су их за своје војне саветнике. Они су, поред осталог, учили латинскоамеричке сељаке вештини садистичког мучења. „То што су радили контраши – подржавани од САД – у Никарагви и наши терористички намесници у Салвадору и Гватемали није само обично убијање ... новорођенчад је убијана разбијањем о стење, женама су секли дојке и дерали кожу а лица везивали за стопала да тако искрваре до смрти, људима су секли главе и набијали их на коље. Циљ је био да се сломи независни национални покрети и народне снаге које би могле остварити истинску демократију“.¹⁹ Исти методи терора, мучења и масовног уништавања цивилног становништва понављани су у Хондура-

¹⁹ Ноам Чомски, *исто*, стр. 21–23.

су, Грчкој, Бразилу, Чилеу и, веома дуготрајно и масовно, у Вијетнаму. Само на Лаос и Камбоџу бачено је више бомби него у целокупном Другом светском рату. У Панами су 1989. године без икаквог стварног повода, у потрази за Норијегом, амерички авиони сравнили са земљом центар града Панама и побили масу сиротиње која је тамо била настанена. У Ираку је бомбардован један од најстаријих градова светске цивилизације – Багдад, а у погођеним склоништима највише је погинуло стараца, жена и деце. Ирачки војници су масовно убијани (око 100.000 мртвих) управо онда кад су престајали да се боре и излазили из својих утврђења.

Када не ратују и не прете оружаном интервенцијом лицемери, који све више говоре о миру, прогресу и људским правима, подстичу друге да се узајамно сатиру и шаљу оружје својим пријатељима без обзира на забране Уједињених народа. За време грађанског рата у Шпанији то су радили Немци и Италијани, у Босни, 1995. године, то раде Американци. Корисници помоћи су у оба случаја фундаменталисти идеолошке и клерикалне провенијенције.

Закључак

Државе које се залажу за „нови светски поредак“ имају огромну економску, политичку и војну моћ. Таква концентрација силе није никад виђена у светској историји. Па ипак, изгледи за успех тог пројекта нису превише добри, и то из следећих разлога:

Прво, цео тај подухват је лишен моралне основе (као што је био случај и с фашистичким пројектом „новог европског поретка“). У оба светска рата један елемент идеализма је био присутан у великом ратном ангажовању развијених западних земаља. Иако су материјални интереси и тада били непрестано у игри, свет је оба пута био у реалној опасности, па је могло изгледати да је основни смисао рата у одбрани од „Хуна“ цара Вилијема 1914. године и од Хитлерових нациста четврт века касније. Сада је све сувише огољено и рационализације тешко успевају. Јасно је да се ради о доминацији, контроли простора и бруталној плачки. Очеvidан је цинизам који се крије иза лепих фраза о слободи, људским правима и демократији.

Друго, тамо где је видљив цинизам, лицемерје и груб, себичан материјални интерес недостаје мотивација за масовно ангажовање, за преузимање великих ризика и за лично жртвовање. Сада је мало људи истински заинтересовано да гине ради туђих територија. Таква масовна спремност за могуће жртве неопходна је за успостављање било каквог поретка. Ако она недостаје, идеја ће се тешко претворити у дело.

Треће, изгледи су мали да ће једина постојећа суперсила успети да сачува тај статус. Истиче време у којем влада несумњива хегемонија Сједињених Америчких Држава. Уздижу се на историјској позорници групације које ће у 21. веку бити довољно моћне да доведу у питање њихову превласт. Један такав моћни ривал ће бити Европа, која има

већи привредни потенцијал него САД, уколико се стабилизује и уједини. Други је југоисточна азијска групација, на челу са Јапаном, која има највишу стопу раста на свету. Русија је тренутно у великој кризи, али има огроман потенцијал природних богатстава и, уколико се консолидује и сачува од распада, припада јој истакнуто место у светском поретку 21. века, који ће ипак бити другачији него што амерички идеолози предвиђају.

Четврти, и најважнији разлог за велику скепсу у погледу будућности онога што је Буш назвао, а Кисинџер анализирао под именом „нови светски поредак“ јесу велике, релативно скривене слабости иза застрашујуће моћне фасаде водеће суперсиле света. У америчкој економији већ одавно постоје патолошке тенденције: редовни годишњи дефицити од око 300 милијарди долара, превелик увоз и потрошња, недовољна производња и извоз. Трка у нуклеарном наоружању је уништила Совјетски Савез, али је и исцрпила Сједињене Америчке Државе. Унутрашњи дуг од око 4.000 милијарди долара прети стабилности целокупног финансијског система. Док је још био утицајан протестантски морал, Американци су много радили, штедели и живели релативно скромно. Сад су они неразумно велики потрошачи и много слабији радници него некад. Хедонистички стил живота је ослабио друштвену кохезију и личну социјалну мотивацију и створио осећање дезинтеграције и аномије заједнице. Стање школства, саобраћаја, проблеми великих градова, пораст криминала и наркоманије заиста остављају утисак да се Америка „распада“. Најзад, та водећа војничка сила света, после болног пораза у Вијетнаму, тешко подноси губитак неколико десетина људских живота.

Тамо где се наиђе на одлучан отпор и где застрашивање не успе, као код српског народа, сви планови падају у воду. Због тога се с разлогом може рећи да „нови светски поредак“ као ни фашистичка нова Европа, неће успети, и да ће светска историја 21. века отићи неким другим путевима.